कृष्णपुर नगरपालिकामा हरियो वन कार्यक्रम

कृष्णपुर नगरपालिकाको परिचय

कृष्णपुर नगरपालिका कञ्चनपुर जिल्लाको सदरमुकाम महेन्द्रनगर देखि २४ कि.मि दुरीमा रहेको छ । साबिकका कृष्णपुर नगरपालिका, रैकवार विचवा गाविस र देखतभुली गाविस वडा नं. ९ मिलाएर बनाइएको यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २५२.७५ बर्ग कि.मि. रहेको छ (स्रोतः स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना २०७५) । यस नगरपालिकाको पूर्वमा कैलाली जिल्लाको गोदावरी नगरपालिका, पश्चिममा शुक्लाफाँटा नगरपालिका, उत्तरमा चुरे पर्वत र दक्षिणमा लालझाडी गाउँपालिका रहेका छन् । उष्ण प्रदेशिय हावापानी पाईने यस नगरपालिका समुन्द्री सतहबाट १५० मीटर देखि १५०० मीटरसम्मको उचाईमा फैलिएको छ ।

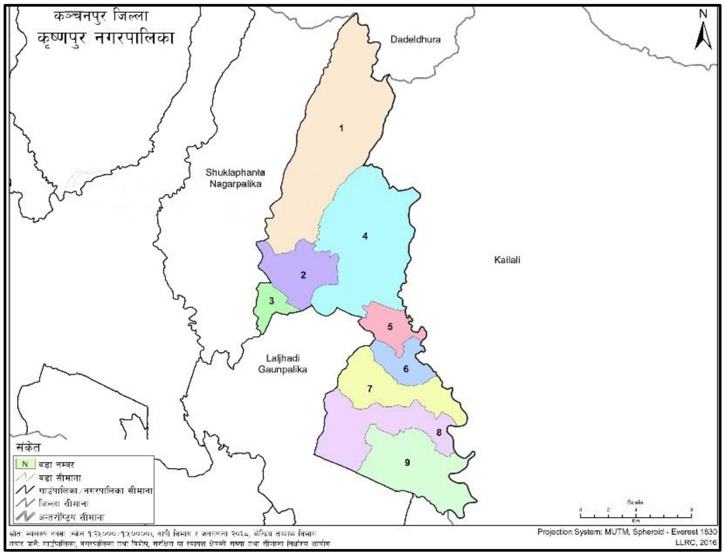

पश्चिम तराई भू-परिधि अन्तर्गत शुक्ला ब्रह्मदेव कम्पलेक्समा अवस्थित यस नगरपालिकाको जम्मा जनसंख्या ५६,६४३ (महिला: २९,५८४ पुरुष: २७,०५९) र जम्मा घरपरिवार १०,०१६ रहेका छन् (विपद् समाहित जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना) २०७५) । यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने बासिन्दाहरुको प्रमुख पेशा एवं जीविकोपार्जनको आधार कृषि तथा पशुपालन, नोकरी, ज्याला मजदुरी साथै वैदेशिक रोजगारी रहेको पाइन्छ । स्थानीय सरकारले सञ्चालन गर्ने विभिन्न किसिमका क्रियाकलापहरुका साथै वातावरणमैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण, मानव संसाधन व्यवस्थापन, विपद् पूर्वतयारी जस्ता विषयहरुमा पनि यस नगरपालिकाले कार्यक्रमहरु लागु गरिरहेको छ । आमजनताको प्रत्यक्ष सहभागिताबाट योजना बनाई कार्यक्रमहरु लागु भएकाले सो कार्यक्रमहरुमा स्थानीय बासिन्दाहरुको अपनत्व रहेको छ भने हरियो वन कार्यक्रमले तिनै कार्ययोजनाहरुको सफल कार्यान्वयनका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गरिरहेको छ ।

विश्वव्यापी रुपमै जलवायु परिवर्तनले व्यापक चर्चा पाइरहेको वर्तमान सन्दर्भमा, यस नगरपालिकामा समेत जलवायु परिवर्तनका लक्षण तथा प्रभावहरु देखा पर्न थालिसकेका छन् । जलवायुजन्य प्रकोपहरु जस्तै बाढी, डुबान, कटान तथा पटानका साथै वन्यजन्तु आतंक, खडेरी, हावाहुरी, आगलागी, मिचाहा प्रजाति, कृषिमा रोग तथा किरा, शितलहर, आदी यस नगरपालिकाका प्रमुख प्रकोपहरु हुन् ।

कृष्णपुर नगरपालिकामा हरियो वन कार्यक्रमको भूमिका

अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडि) को सहयोगमा सञ्चालित हरियो वन कार्यक्रमको उद्देश्य नेपाली समुदाय र जैविक विविधतालाई लाभ पुऱ्याउनु हो । हरियो वन कार्यक्रम डब्लुडब्लुएफ नेपाल, केयर नेपाल, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष सहित चार वटा संस्थाले संयुक्त रूपमा कार्यान्वयन गरिरहेका छन् । कार्यक्रमको पहिलो चरण सन् २०११ मा सुरु भएर सन् २०१६ मा अन्त्य भएको थियो । पहिलो चरणका उल्लेखनीय उपलब्धि र सिकाईहरूलाई अवलम्बन गर्दै कार्यक्रमको दोस्रो चरण सन् २०१६ देखि नै सुरु भई ५ वर्षसम्मका लागि सञ्चालन भइरहेको छ । यस कार्यक्रमले चितवन अन्नपूर्ण भू-परिधि र तराई भू-परिधिमा काम गर्छ । यसका दुई

कार्यक्षेत्र जैविक विविधता संरक्षण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन रहेका छन् । यी दुई कार्यक्षेत्र भित्र बजारमा आधारित जीविकोपार्जन, सुशासन र लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका कार्यक्रम पर्दछन् ।

हरियो वन कार्यक्रमले यस नगरपालिकामा पहिलो चरणदेखि नै कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । विपन्न वर्ग तथा पिछडिएका समुदायहरुको उल्लेख्य बसोबास भएको यस नगरपालिकामा हरियो वन कार्यक्रमले जैविक विविधता संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सवालहरुलाई सम्बोधन गर्नका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । भू-क्षय, वन्यजन्तु चोरी-सिकारी, अव्यवस्थित पूर्वाधार निर्माण, वन पैदावारको गैह्रकानुनी संकलन, अतिक्रमण, मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व, जलवायुजन्य प्रकोपहरु (जस्तै बाढी, डुबान, कटान तथा पटानका साथै खडेरी, हावाहुरी, महामारी, आगलागी), लैङ्गिक असमानता तथा सामाजिक बञ्चितिकरण, जीविकोपार्जन सुधार र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समूहहरुमा सुशासन तथा समावेशीकरण आदि विषयहरुका समाधान तथा न्यूनीकरणका लागि कृष्णपुर नगरपालिकामा विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेका छन् ।

कृष्णपुर नगरपालिकाले स्थानीय संस्था निड्स नेपालको सहजीकरण तथा बेलायती सहयोग नियोग अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (UKaid/DFID) को अनुकूलन/ब्रेष्ड परियोजना तथा केएर नेपाल, हरियो वन कार्यक्रमको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा २०७३ सालमा **जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन योजना (विपद् समाहित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना)** योजना तयार गरेको थियो । सो योजनाको निर्माण पश्चात स्थानीय तहको पुनर्संरचना भएकाले सो विषयलाई समेटी २०७४ मा केयर नेपाल तथा निड्स नेपाल, हरियो वन कार्यक्रमको सहयोगमा **पहिलो पटक** र नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वातावरण विभाग समेतको सहकार्यमा **दोस्रो पटक २०७५ मा अद्यावधिक** गरिएको थियो । उक्त योजनामा उल्लिखित लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि नगरपालिका र अन्य सरोकारवाला निकायहरुसँग सहकार्य, समन्वय र साझेदारी गरी सकंटासन्न वडा तथा समुदायहरुमा हरियो वन कार्यक्रमद्वारा निम्नानुसारका क्रियाकलाप सञ्चालन भइरहेका छन् ।

सि.न	**क्रियाकलापहरु**	**इकाई**	**परिमाण**	**स्थान**	**कैफियत**
१	बजारमुखी जीविकोपार्जन				
१.१	बजारमा आधारीत वैकल्पीक जीविकोपार्जन विकास तथा प्रर्वद्धन	घरधुरी	२५	वडा नं २ , वाणी	व्यवसायिक कुखुरापालन
१.२	होमस्टे निर्माण तथा प्रवर्द्धनमा सहयोग	घरपरिवार	५	वडा नं २ , वाणी	रानाथारुको संस्कृती जगेर्ना गर्न संस्कृती प्रर्वद्धन सम्बन्धी तालिम, होमस्टे दर्ता तथा प्रवर्द्धन, कुकिंग, व्यवस्थापन तथा सत्कार तालिम, अवलोकन भ्रमण, होमस्टेका आधारभुत आवश्यक्ताहरुका लागि सामाग्री सहयोग, होमस्टे ब्रोसर छपाई व्यवसायिक कुखुरा पालन तालिम प्रदान संगै प्रति घरधुरी २५ वटा न्यूहेमसार रेड तथा अस्ट्रो लट व्ल्याक जातका कुखुराका चल्ला २५ घरधुरीलाई (२१ जनजाति, ४ दलित) सहयोग होमस्टेको अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन योजना निमार्ण र कार्यान्वयन कृष्णपुर नगरपालिकाद्धारा रु. ५ लाख बराबरको होमस्टे प्रवेशद्वार निर्माण

सि.न	क्रियाकलापहरु	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
१.३	समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाई परिचालन	वन समूह	१४ वटा	कृष्णपुर नगरपालिका	यी सामुदायिक वनहरुमा 'समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईहरु गठन भएका तथा यी इकाईहरुलाई हरियो वन कार्यक्रमले हालसम्म क्षमता अभिवृद्धि गरी परिचालनमा सहयोग गर्दै आएको १५८ स्वयंसेवी युवाहरु आबद्ध (५७ जना महिला तथा १९ जना दलित)
१.४	बिजयसाल संरक्षण कार्यक्रम	वन समूह	७ वटा	कृष्णपुर नगरपालिका	जयलक्ष्मी महिला, दीपेन्द्र स्मृति, विशाल, जनहित महाकाली, हरियाली, ऐश्वर्य, तथा वीरेन्द्र आदर्श सा.व
१.५	बायोग्याँस तथा सुधारिएको चुलो	घरधुरी	१७१	कृष्णपुर नगरपालिका	
२.	योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको मूलप्रवाहीकरण				
२.१	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनको मूलप्रवाहीकरण अभिमुखीकरण तालिम कार्यक्रम	संख्या	१	नगरपालिका स्तरमा	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनको मूलप्रवाहीकरणबारे स्थानिय सरकार जनप्रतिनिधि तथा सरोकारवाला निकाय र समुदाय लक्षित वर्गहरुलाई सचेतना तथा क्षमता विकास अभिवृद्धि
२.२	जिल्ला परियोजना सल्लाहकार समिति/ जिल्ला वन क्षेत्र समन्वय समिति (DPAC/DFSCC) बैठक तथा सयुक्त अनुगमन	संख्या	१	कञ्चनपुर	जिल्ला स्थित सरोकारवाला निकायहरु, स्थानिय सरकार तथा सम्बन्धित लक्षित समुदायका वर्गहरुलाई कार्यक्रमका विविध क्रियाकलापहरुको बारेमा जानकारी, सल्लाह सुझाव तथा आवश्यक परिमार्जन सँगै क्रियाकलापको संयुक्त कार्यान्वयनका लागि साझेदारी, सहकार्य तथा समन्वयको वातावरण विकास
२.३	योजना आदान प्रदान तथा योजना तर्जुमाको लागी पालिका तहमा वैठक	पटक	२	कृष्णपुर नगरपालिका	वार्षिक कार्ययोजना अनुसारको क्रियाकलापहरुको सिकाई आदानप्रदान, प्रगती समिक्षासँगै सयुंक्त क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहकार्य, समन्वय तथा साझेदारी
२.४	स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना तयारी निर्देशिका अनुरुप स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना अद्यावधिक तथा प्रकाशन	पटक	१	कृष्णपुर नगरपालिका	६२ जना कृष्णपुर लापा समिति तथा सरोकारवाला निकायहरुका प्रतिनिधीसहितको अन्तरक्रियात्मक गोष्ठी मार्फत अनुकुलन कार्ययोजना पुनरावलोकन (फरक प्रभाव सम्बोधन प्रतिकार्य योजना सहित)

सि.न	क्रियाकलापहरु	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि पूर्व तयारी तथा अनुकूलन				
३.१	स्थानिय अनुकुलन कार्य योजनाका प्राथमिकिकृत क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने				
३.१.१	सचेतना/क्षमता अभिवृद्धि र शुसासन	स्थानिय अनुकुलन कार्य योजनाको संख्या	१	वडा नं २	६० वटा बाँसको विरुवा रोपण
३.१.२	जलवायु अनुकुलित वा उत्थानशिल जीविकोपार्जन र फरक प्रभाव सम्बोधनका कार्यक्रम	संख्या	१	वडा नं २	बेमौसमी तरकारी टनेल खेती विकास तथा प्रर्वद्धनसँगै सरसाम्रगी सहयोग फलफुल खेती सहयोग
३.१.३	साना संरचना तथा अनुकुलन प्रविधी एवं विपद जोखिम न्यूनीकरण संरचना निर्माण	संख्या	३	कृष्णपुर नगरपालिका वडा नं २	मछेली नदी तटवन्ध, नन्दीपुर बनारा तटबन्ध निर्माण, वाणी नदी तटबन्ध निर्माण
३.१.४	योजना तर्जुमा, अनुगमन, पुनरावलोकन तथा सिकाई आदान प्रदान	पटक	६	कृष्णपुर नगरपालिका	लापा योजना माथिको छलफल, एकिकृत लापा क्रियाकलाप कार्यान्वयन, क्रियाकलाप कार्य प्रगति समिक्षा, फिल्ड स्तरीय अनुगमन तथा समिक्षा
४	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण				
४.१	महिला नेतृत्व विकासमा पुरुष तथा निर्णायक वर्गको संलग्नता	पटक	२	कृष्णपुर नगरपालिका	कृष्णपुर नगरपालिका क्षेत्रका वन समुहका कार्यसमिती पदाधिकारीहरुलाई ४ दिने तालिम तथा कार्ययोजना कार्यान्वयन
४.२	सामाजिक रुपान्तरणका क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि पोस्ट सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्रलाई सहयोग	पटक	१	कृष्णपुर नगरपालिका वडा नं २	जय लक्ष्मी महिला सामुदायिक सिकाई तथा कार्यकेन्द्र विद्यमान सामाजिक सवालहरु जस्तै बाल विवाह, जाडँरक्सी तथा लागुपर्दाथ दुर्व्यसनी नियन्त्रण तथा रोकथाम आदि सवाल सम्बोधनका लागि अभियान तथा कार्यक्रम सञ्चालन
४.३	प्राकृतिक स्रोत समुहहरुको आन्तरिक लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने	संख्या	७	कृष्णपुर नगरपालिका	
५	सुशासन				
५.१	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समुहमा संस्थागत क्षमता	समुह	७	कृष्णपुर नगरपालिका	समैजी सा.व.उ.स जयलक्ष्मी महिला सा.व.उ.स

सि.न	क्रियाकलापहरु	इकाई	परिमाण	स्थान	कैफियत
	विकास मार्गदर्शन मार्फत क्षमता विकासमा सहजिकरण			वडा नं १ , वडा नं २ र वडा नं ४	जनहित महाकाली सा.व.उ.स गडबिजुला सा.व.उ.स जगदम्बा मयुर सा.व.उ.स ग्वालाबारी सा.व.उ.स विशाल सा.व.उ.स
५.२	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समुहहरुको संस्थागत क्षमता पुनःआँकलन	समुह	७	कृष्णपुर नगरपालिका वडा नं १, वडा नं २ र वडा नं ४	समैजी सा.व.उ.स जयलक्ष्मी महिला सा.व.उ.स जनहित महाकाली सा.व.उ.स गडबिजुला सा.व.उ.स जगदम्बा मयुर सा.व.उ.स ग्वालाबारी सा.व.उ.स विशाल सा.व.उ.स
४.३	स्थानिय समाधानको उपाय सम्बन्धि तालिम	संख्या	१	कृष्णपुर नगरपालिका वडा नं. २	पातको थैलामा बेर्ना उत्पादन

मुख्य उपलब्धिहरु

- व्यवसायिक कुखुरा पालनबाट महिला, सकंटासन्न समुदाय, पछाडि पारिएका वर्ग, वनमा आश्रित समुदायको प्रति घरधुरी १५,००० देखि २०,००० सम्म आम्दानी भएको छ। सो आम्दानीबाट कुखुराको संख्या बढाउन र होमस्टेलाई आवश्यक पर्ने सामाग्रीहरु खरिद गर्न मद्दत पुगेको छ।
- विजयसाल सामुदायिक होमस्टे, जय लक्ष्मी महिला सा.व.उ.स र कृष्णपुर न.पासंग छलफल गरी होमस्टेको व्यवस्थापन र दिगोपनाका लागी अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन योजना निर्माण्न गरी कार्यान्वयन भएको छ।
- होमस्टे वैधानिक रुपमा दर्ता पक्रिया पुरा भई होमस्टे सञ्चालकहरुलाई होमस्टे प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार र विकाससँग सम्बन्धित प्राविधिक तालिमहरु प्रदान गरिएको साथै होमस्टे घरहरुलाई आवश्यक पर्ने सरसामाग्रीहरु सहयोग, सामुदायिक होमस्टेका लागि सामुदायिक खाजा घर निर्माण आदि क्रियाकलापहरु सम्पन्न गरिएका थिए।
- नेपालका प्रसिद्ध पाचँ वटा होमस्टेहरुको अवलोकन भम्रण पश्चात कृष्णपुर नगरपालिकाद्धारा रु. ५ लाख बराबरको होमस्टे प्रवेशद्धार निर्माण सम्पन्न गरी होमस्टेका पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरु जस्तै सिस्ने सिमसार क्षेत्र, गडबिजुला ताल संरक्षण तथा विकासकालागि प्रदेश सरकार तथा स्थानिय सरकारबाट प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ।
- विजयसाल सामुदायिक होमस्टे आधिकारिक रुपमा दर्ता भए पश्चात् हालसम्म करिब ५०० जति पाहुनाहरु होमस्टेमा बास बस्नुको साथै करिब ८०० जना भन्दा बढीले होमस्टे १ दिनका लागि अवलोकन गर्दा होमस्टे सञ्चालन गरिरहेका घरधुरीले मासिक रुपमा रु२० हजार देखी ३० हजार सम्म आम्दानी गर्न सक्षम भएका छन्। यसबाट उक्त समुदायका अरु उपभोक्ताहरुले स्थानीय रुपमा उत्पादन गरेका तरकारी, कुखुरा, फूलहरुको विक्रि वितरणबाट आम्दानी बढाउन सहयोग पुगेको छ जसले गर्दा समुदायको बजार व्यवस्थापन देखि आयमुलक क्रियाकलापमा जोडदै वन तथा वातावरण सरक्षणमा जोडिन सफल भएका छन्। होमस्टे प्रचार प्रसार तथा होमस्टे एसोसिएसन संग सहकार्य मार्फत विजयसाल सामुदायिक होमस्टेका अध्यक्ष जमुना चौधरी हाल होमस्टे एसोसिएसन अफ नेपाल (होसान) को केन्द्रिय सदस्यमा निवार्चित हुन सफल हुनु भएको छ।
- कृष्णपुर नगरपालिकाका ७ वटा सामुदायिक वनहरु (जयलक्ष्मी महिला, दीपेन्द्र स्मृति, विशाल, जनहित महाकाली, हरियाली, ऐश्वर्य, तथा वीरेन्द्र आदर्श सा.व.) मा बिजय साल संरक्षणको अभियान सञ्चालन गरिएको छ।

- विद्यालयका १८६ जना विद्यार्थी, सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्र तथा सकँटासन्न समुदायका ६८ जना प्रभावित वर्गहरुलाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन बारे अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरी सो समुदायको विषयगत ज्ञानसीप तथा दक्षतामा विकास भएको छ ।

- कृष्णपुर नगरपालिकाका १३ सामुदायिक वनका १७१ घरधूरीहरुमा बायोग्याँस तथा सुधारिएको चुलो जडान गरिएको छ जसबाट पर्यावरण संरक्षणमा सहयोग पुग्नुका साथै लाभान्वित समुदायहरु ईन्धनका लागि वनमा आश्रित हुने क्रममा उल्लेख्य सुधार आएको छ ।

- कृष्णपुर नगरपालिकामा रहेका १४ वटा सामुदायिक वनहरुमा 'समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईहरु गठन भएका छन् । चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईका युवाहरुले वन र वन्यजन्तुको चोरीशिकार तथा अवैध ओसारपसारलाई निरुत्साहित गर्ने, समुदायमा सचेतना फैलाउने, कानुन नियमन निकायलाई सहयोग गर्ने, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण तथा वन डढेलो नियन्त्रणमा सहजीकरण गर्ने जस्ता कार्यमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्दै आएका छन् ।

- कृष्णपुर नगरपालिकाका ५५ जना प्रशिक्षार्थीहरुलाई विभिन्न किसिमका सीपमुलक तालिम गरिएको थियो । वनमा आश्रित समुदायका सदस्यहरुलाई विभिन्न प्रकारका सीपमुलक तालिमहरु प्रदान गरी उनीहरुलाई आत्मनिर्भर बनाउनु नै यस कार्यक्रमको लक्ष्य रहेको थियो ।

- **कृष्णपुर नगरपालिका स्तरीय जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन योजना (विपद् समाहित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना)** लाई जलवायु परिवर्तन तथा विपद जोखिमको फरक फरक वर्ग समुदायमा पर्ने फरक प्रभावको विश्लेषण गरी सो फरक प्रभाव सम्बोधन सहित स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना तयारी निर्देशिका अनुरुप स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना अधावधिक भएको छ । यस योजना अनुसार प्राथमिकिकृत क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग गर्दा खेरी अति उच्च जोखिममा रहेका ३६९.घरपरिवारलाई विभिन्न किसिमका फाईदाहरु पुगेको छ । साथै यस वडा अर्न्तगत रहेका मछेली नदी, नन्दीपुर बनारा नदी किनाराको जोखिमग्रस्त क्षेत्रमा १०५ मिटर तटबन्ध निर्माणले अन्दाजी १०० हेक्टर संरक्षण र पुनरुत्थान गर्न र नदी किनारका संकटासन्नता समुदायलाई बर्षेनी आइपर्ने बाढी, कटान पटान जस्ता विपदको जोखिम न्युनीकरणमा योगदान पुगेको छ । निम्न क्रियाकलापहरु सफलतापुर्वक सम्पन्न भएका छन् ।

    - मछेली नदीमा ३३ मिटर तटवन्ध र ५८ मिटर क्षेत्रमा बाँसको वृक्षारोपण, नन्दीपुर बनारा नदीमा ७२ मिटर तटवन्ध निर्माण सम्पन्न भएको छ ।

    - क्षेत्रीय पशु सेवा कार्यालय, धनगढी र जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, कञ्चनपुरको सहकार्यमा २५ जना कृषकहरुलाई प्राविधिक तालिम प्रदान ।

    - कृष्णपुर-२ बाणीमा बाँसको ६० विरुवा, कागतीको ५०० वटा बिरुवा, अनारको १२५ वटा बिरुवा:, केरा को १,२५० विरुवा रोपन गरी सिचाई मोटर सेट सहयोगमार्फत करिब ५० विपन्न घरधुरीको जीवकोपार्जन सुधारमा सहयोग भएको छ । बाँस रोपनले माटो कटानमा रोकथाम गरेको, अन्य विरुवाहरु हुर्किरहेको र सिचाई सेट सिंचाईमा प्रयोग भईरहेको यसका उदाहरण हुन् ।

- प्रगती कृषक समुह वाणीमा आबद्ध १९ जना घरधुरीहरुलाई टनेल खेती तालिम तथा सरसाम्रगी सहयोग गरिएको थियो । उक्त सहयोग मार्फत टनेलमा तरकारी खेती गर्दै परम्परागत तरकारी खेती भन्दा दुई गुणा समय बचतसँगै उत्पादन क्षमता बढाउँदै सुधारोउन्मुख जीवीकोपार्जनमा अभिवृद्धि भएको छ । दाउरा बेच्ने र ज्याला मजदुरी गरेर जीविकोपार्जन गर्ने समुदायले हाल तरकारी खेती मार्फत जीवीकोपार्जन गरिरहेका छन् ।

- स्थानीय योजना तर्जुमा प्रक्रियामा स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजनालाई मूलप्रवाहीकरण गरी विभिन्न शिर्षकमा बजेट बिनीयोजन गरिएको छ जसले गर्दा स्थानीय सरकार, सरोकारवाला निकायहरु, सकंटासन्न बस्ती, समुदाय तथा लक्षित वर्गहरुको अनुकुलन क्षमतामा अभिवृद्धि भएको पाइएको छ ।

- बाढी, डुबान, कटान तथा पटान ग्रस्त क्षेत्रमा तटबन्ध निर्माण कार्य तथा बाँस रोपण जस्ता कार्यहरुले गर्दा सो विपदहरुबाट हुने क्षती न्युनीकरण हुनुका साथै वातावरणीय अनुकुलतामा सहयोग पुगेको छ ।

- बालबिवाह, छाउपडि, बँधुवा मजदुर तथा कमैया, वोक्सीको आरोपमा हुने हिंसा, एकल महिलाको आरोपमा हिंसा, घरेलु हिंसा, लागु पदार्थ दुर्व्यसनी, जातीय विभेद आदि जस्ता विद्यमान सामाजिक सवाल सम्बोधन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, महिला नेतृत्व विकास सम्बन्धी विषयगत ज्ञान, सीप तथा दक्षताको विकास, महिला सशक्तीकरण विकासका लागि उपायहरुको खोजी विषयमा सैद्धान्तिक तथा व्यवहारिक तालिम प्रदान गर्दै महिला नेतृत्व विकासमा सहयोग पुगेको छ ।
- सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्र सञ्चालनबाट विपन्न, दलित र महिलाहरुले पैरवी अभियानमा मुख्य नेतृत्व बहन गर्दे स्थानीय निकायहरुसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा विविध क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी सामाजिक रुपान्तरणका क्षेत्रमा सक्रिय सहभागितामा अग्रपङ्क्तिमा आउनका लागि सक्षम भएका छन् ।
- कृष्णपुर नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका ७ वटा सा.व.उ.स. मा क्षमता सुधारका लागि समयानुसारको कार्ययोजना बनाई लागु गर्दा समूहको आन्तरिक तथा बाह्य सुशासन अभिवृद्धी गर्न सहयोग पुगेको पाईएको छ । साथै उक्त समूहहरुको संस्थागत क्षमता पुनःआँकलन गर्दाखेरी उल्लेख्य रुपमा पहिलेभन्दा सुधार भएको र समूह अझ बढी सक्रिय भएको पाइएको छ ।
- ७ वटा प्राकृतिक स्रोत समुहहरुको आन्तरीक लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति बनाई सम्बन्धित समुहहरुको कार्यसमितीबाट अनुमोदन गराई सा.व.उ.स पदाधिकारीहरुमा प्रभावकारी नेतृत्व, निर्णय प्रकृया र पैरवीमा कार्यकुशलता सुधारमा सहयोग पुगेको छ ।
- तरकारीको बिरुवा उत्पादन गर्न प्लाष्टिक थैलाको सट्टा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध बिरुवाको पातको थैला (खोचा) प्रयोग गर्दा निम्न आर्थिकस्तर भएका कृषकहरुको जिवनस्तर माथि उठाउन र प्लाष्टिक थैलाको प्रयोगबाट जलवायु परिर्वतनमा परेको असरलाई न्यूनिकरण गर्न मदत पुग्ने देखिन्छ ।

सिकाई

हरियो वन कार्यक्रमले कृष्णपुर नगरपालिकामा सञ्चालन गरेका क्रियाकलापहरुको विस्तृत योजना, कार्यक्षेत्र, कार्यशैली आदिका बारेमा सरोकारवालाहरुलाई पारदर्शी ढंगले जानकारी दिई क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिरहेको हुँदा स्थानीय सरकार तथा बासिन्दाहरुको निकै प्रभावकारी सहयोग प्राप्त भएको छ । तसर्थ कुनै पनि परियोजनाका हरेक चरणहरुमा स्थानीय सरकारको नेतृत्व तथा स्थानीय समुदायको अपनत्व गराएर मात्रै कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्दो रहेछ भन्ने एकदमै महत्वपूर्ण सिकाई भएको छ । यस्ता कार्यक्रम र क्रियाकलापको खाका तयार गर्दा स्थानीय स्तरमै उपलब्ध स्रोत र साधनहरुको प्रयोग तथा सुधारमा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ । कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा उपभोक्ताहरु बिच सहभागितात्मक छलफल गर्ने परिपाटीले सुधार गर्नुपर्ने कुराको पहिचान, सुधार योजना, कार्यान्वयन तथा उपलब्धि प्राप्त गर्न सहज हुने देखिएको छ । वाह्य श्रोतबाट प्राप्त हुने प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगका साथसाथै स्थानीय समुदायहरुले एक समुदायमा भएका राम्रा अभ्यास र सिकाईहरु अर्को समुदायलाई सिकाउने र सिक्ने गर्दा संलग्न सबै पक्षलाई फाइदा पुगेको छ । बिकास निर्माणका कार्यक्रमहरु तय गर्दा दोहोरोपना हटाई सकेसम्म लक्षित वर्गहरुमा ती क्रियाकलापहरुले दिगो असर पार्ने गरी तय गरिनु पर्दछ । विभिन्न स-साना क्रियाकलापहरुमा थोरै-थोरै बजेट बिनियोजन गरिनु भन्दा पनि धेरै लक्षित वर्गलाई फाइदा पुग्ने गरी कुनै एक क्रियाकलापका लागि समस्टिगत रुपमा बजेट बिनियोजन गरिनु समुदायका लागि प्रभावकारी हुन सक्छ । त्यस्तै भौतिक तथा पूर्वाधार बिकास निर्माणका संरचना सम्बन्धी योजनाहरु तय गर्दा यस्ता योजनाहरुको कार्यान्वयनबाट त्यहाँको बातावरण संरक्षणमा पर्न सक्ने तत्कालिक र दुरगामी नकारात्मक प्रभावहरु र जलवायु परिबर्तनले यस्ता भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरुमा पार्न सक्ने नकारात्मक प्रभावहरुको उचित लेखाजोखा गरी कार्यान्वयन गर्दा विकासको प्रतिफल दिगो र प्रभावकारी हुन्छ ।

अन्य केही मुख्य सिकाईहरुः

- जलवायु परिवर्तनका असरहरुलाई सामना गर्न समुदाय र सामुदायिक संगठनहरु (जस्तै साबउस, सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्र, कृषि समूह, सहकारी समूह, समुदाय स्तरका सघं संस्थाहरु, समुदायमा आधारित चोरी सिकारी नियन्त्रण समिति) को परिचालन उपयुक्त माध्यम हो । यसका लागि उनीहरुमा पर्याप्त ज्ञान, सिप तथा क्षमता विकास तथा अभिवृद्धि हुन आवश्यक छ ।
- जलवायु परिवर्तनको असर मानव समुदायको तुलनामा वन तथा जैविक विविधतामा ढिलो देखिएता पनि अन्तत्वगोत्वा मानव समुदायमा यसको प्रभाव उल्लेख्य मात्रामा पर्दछ। (सामुदायिक र पारिस्थितिकीय अनुकूलन)
- हरियो वन कार्यक्रमद्वारा सञ्चालित लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण कार्यक्रमले महिला सशक्तीकरणमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएको छ । तर सामाजिक समावेशीकरण र लैङ्गिक हिंसा रोक्न अझै प्रभावकारी कार्यक्रमहरु लागु गर्न आवश्यक छ । (नेतृत्व बिकास, पुरुष तथा निर्णायक वर्गको संलग्नता, जोडी तालिम आदि)
- स्रोत पर्याप्त भएका समूहहरुले सुशासन सुदृढीकरण र प्राकृतिक स्रोतबाट हुने लाभको न्यायोचित बाँडफाँडमा ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ। (सुशासनका औजारहरुको प्रयोग, सामुदायिक वन बिकास मार्गदर्शन, न्यायोचित वितरण आदि)
- १६ हप्तासम्म विविध गतिविधिका साथ सञ्चालन गरिने सामुदायिक सिकाई तथा कार्य केन्द्रको अभ्यासमा निरन्तरताको साथै सहभागी, सहजकर्ता र स्थानिय सरकारको उचित तालमेल र सहकार्य हुन सकेको खण्डमा महिलाहरुलाई संगठित गर्न र स्थानिय स्तरका सामाजिक सवालहरु विषेशगरी विभिन्न प्रकारका लैंगिक हिंसाका सवालहरु सम्बोधनमा प्रभावकारी रहेको पाइएको छ ।
- बजारमुखी जीविकोपार्जन सुधारका कार्यक्रमहरुलाई स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा मूलधारमा ल्याई यी उद्यमहरुको प्रबर्धन गर्नका लागि निश्चित बजेट विनियोजन गरेमा आगामी दिनहरुमा यहाँका बासिन्दाहरुको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ ।
- कृष्णपुर नगरपालिका र अन्य सरोकारवाला निकायहरुसँगको नियमित बैठक तथा गोष्ठी कार्यक्रमहरुले संयुक्त क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग पुऱ्याउँदा कार्यक्रम अझ बढी प्रभावकारी, एकीकृत, लक्षित वर्गमुखी भएको छ । यसरी हरियो वन कार्यक्रम मार्फत साझेदारीमा भएका क्रियाकलापहरुको दिगोपनाका लागि नगरपालिकालको अपनत्व विकास भएको छ ।
- प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण तथा दिगोपना स्थानीय समुदायमा नैं निर्भर रहने गर्दछ र उनीहरूको जीवनयापनमा सुनिश्चितता भएमा मात्र उनीहरूले संरक्षणमा योगदान पुऱ्याउँछन् ।
- बिजयसाल संरक्षण र व्यवस्थापनबाट स्थानीयहरुको जीविकोपार्जनमा सुधार आउनुका साथै व्यवस्थापन क्षमतामा विकास भएको देखिएकाले यस कार्यक्रमलाई थप परिस्कृत गर्दै लैजाँदा समुदायलाई निकै फाइदा पुग्ने देखिन्छ।
- बायोग्याँस स्थापना गर्दा ईन्धनका अन्य उपायहरुका तुलनामा लागत केही बढी हुने भएकाले गरीब तथा सीमान्तकृत समुदायहरूमा यी कार्यक्रमहरु लागु नहुने सम्भावना रहन्छ। बायोग्याँस जडान गरी सञ्चालनका लागि पर्याप्त रकम, जमीन र घरपालुवा पशु नभएको खण्डमा कृष्णपुर नगरपालिकाले सोको व्यवस्थाका लागि कदम चाल्दा कार्यक्रम थप प्रभावकारी हुन्छ ।
- चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईका युवाहरु स्वयंसेवी रुपमा संलग्न हुने भएकोले युवाहरु परिवर्तन भइरहन्छन् । समुदायका सचेतकको रुपमा रहनु पर्ने हुनाले उनीहरुको नियमित रुपमा क्षमता विकास गरिरहनु पर्दछ र संरक्षण कार्यमा अद्यावधिक गरिरहनु पर्दछ। यसमा स्थानीय सरकारले नियमित सहयोग गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

समुदायमा कार्यक्रमको दिगोपना

हरियो वन कार्यक्रमले सञ्चालन गरेका क्रियाकलापहरु स्थानीय स्तरमैं माग भई आएका तथा टड्कारो रुपमा सामाजिक तथा पर्यावरणीय बिकासमा वाधा पुऱ्याउने समस्याका समाधानका कार्यक्रमहरु भएकाले आगामी दिनहरुमा पनि यी कार्यक्रमहरुले निरन्तरता पाउन एकदमै जरुरी भएको महसुस भएको छ। आवधिक योजनाहरूमा लक्षित सामाजिक वृद्धि हासिल गर्न स्रोत तथा साधनमा समान पहुँच, रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना, पर्यावरण संरक्षण, सुशासनको अभिवृद्धिजस्ता संरचनागत आवश्यकताहरुलाई यी कार्यक्रमहरुको निरन्तरताले उचित रूपमा सम्बोधन गर्ने भएकाले कृष्णपुर नगरपालिकाले हरियो वन कार्यक्रमद्वारा सञ्चालन गरिएका क्रियाकलापहरुलाई थप परिष्कृत गर्दै अघि बढाउन जरुरी हुन्छ। यसका लागि कृष्णपुर नगरपालिकाले स्थानीय स्रोत, साधन, सीप, ज्ञान र दक्षताको दिगो सदुपयोग हुने गरी यी कार्यक्रमहरुलाई आफ्नो वार्षिक कार्ययोजनामा समावेश गराई अघि बढाउनु पर्छ जसले गर्दा विकासको मूलधारमा ल्याउन बाँकी रहेका जाति, वर्ग, लिङ्ग, क्षेत्र तथा अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, बञ्चित आदि सबै समुदायको सामाजिक अवसरको पहुँच विस्तारमा सहयोग पुऱ्याउने छन्। जीवनस्तरमा हुने गुणात्मक सुधारले मात्र स्थानीय बासिन्दालाई प्रत्यक्ष परिवर्तनको अनुभूति दिलाउने र अन्तत्वगोत्वा पर्यावरण संरक्षण र जीवनस्तर सुधार गर्ने हुनाले हरियो वन कार्यक्रम मार्फत हाल सञ्चालन भइरहेका कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिनु जरुरी हुन्छ ।

समुदायमा आधारित चोरीशिकार नियन्त्रण इकाईलाई सम्बन्धित सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको उपसमितिको रुपमा कार्यविधि अनुमोदन गरी संस्थागत गर्नु पर्दछ र सो कार्यमा कृष्णपुर नगरपालिकाले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नु पर्दछ। वहुवर्षिय बालीहरुलाई ब्लकस्तरमा उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गरी यस नगरपालिकाको चुरेक्षेत्रमा भू-क्षय कम गर्ने काममा स्थानीय तह, कृषक, नीजि क्षेत्र लगायत सबै सरोकारवालाहरुको सहकार्य जरूरी हुन्छ । यी सबै सरोकारवालाहरुको सहकार्य स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा पनि जरूरी हुन्छ। स्थानीय सरकारले असल अभ्यासको अनुसरण गरी आफ्ना वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमका मूलप्रवाहीकरण गर्नु पर्दछ। जलाधार क्षेत्रमा संस्थागत संरचनाको स्थापना तथा बिकासका लागि पनि स्थानीय सरकारले पहल गर्दा थप प्रभावकारी हुन्छ। वातावरणमैत्री भौतिक पुर्वाधार बिकासका लागि पनि सम्बन्धित समुदाय र सरोकारवाला निकाय, संस्थासँगको सम्बन्ध स्थापित गर्न कृष्णपुर नगरपालिकाले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्दा हरियो वन कार्यक्रमको अन्त्य पछि पनि यी सफल कार्यक्रमहरुले दिगोपना पाउने देखिन्छ।

हरियो वन कार्यक्रमको समयावधी समाप्त हुनु अघि हाल सञ्चालनमा रहेका क्रियाकलापहरु र आशातीत उपलब्धिहरु हासिल हुने गरी सम्पन्न गरिनेछ। सफल देखिएका क्रियाकलापहरुलाई बिस्तार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग निरन्तर प्रदान गरिनेछ। ती क्रियाकलापहरुलाई राष्ट्रिय योजना तथा अन्य आयोजनाहरु साथै सरोकारवालाहरु र हरियो वन कार्यक्रमका साझेदार संस्थाहरुसँग सहकार्य तथा साझेदारीका लागि प्रयासहरु गरिनेछ। साथै, बाँकी समयावधीमा यी कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनका दौरान प्राप्त सिकाई तथा उपलब्धिहरुको अभिलेखिकरण पनि गरिनेछ।

हरियो वन कार्यक्रम

USAID अमेरिकी जनताबाट | WWF | care | FECOFUN | NTNC

डिस्क्लेमरः यो सामाग्री अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनताहरूको सहयोगका कारण सम्भव भएको हो। यस सामाग्री भित्रका विषयवस्तु र सामाग्री डब्लुडब्लुएफ नेपालका एकल जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचारको प्रतिविम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन।